

PROVINCIAAL PROJECT ZIT ER AAN TE KOMEN

Eindelijk een positief bericht over het Stimuleringsproject dat het Platform bij het provinciaal bestuur heeft ingediend. In het Provinciehuis vinden ze dat het door moet gaan, ze werken aan de financiering die het Platform erbij voor ogen staat.

Het gaat er in het project om te bevorderen dat de rassen en gewassen die sinds jaar en dag door de bij het Platform aangesloten organisaties in stand worden gehouden in gebruik worden genomen, voorzover dat al niet gebeurt.

Er wordt twee jaar lang twee dagen in de week een aanjager aangesteld die in nauwe samenwerking met het Platform ervoor zorgt dat de rassen en gewassen ook door meer mensen worden toegepast.

Met behulp van publiciteit, voorlichting en promotie werkt de aanjager aan het vermarkten van uit de rassen of gewassen afgeleide lokale producten, als ze er voor in aanmerking komen.

Hij of zij maakt met betrokkenen verdienmodellen. Mensen worden geïnspireerd om het door het Platform in stand gehouden levend erfgoed te gebruiken bij het koken en in de gastronomie. Voor het geregeld aanleveren van uitgangsmateriaal wordt een verdeelcentrum gerealiseerd. Door veredelen komen betere rassen of gewassen tot stand. Natuurbeheerders worden betrokken bij de toename van de Friese rassen en gewassen in hun terreinen. Dat levert een bijdrage aan de toename van de ruimtelijke kwaliteit.

HOE HOUD IK EEN RAS IN LEVEN

Op 30 april wordt in het Fries Landbouwmuseum (Felling 6 8912 CG Leeuwarden) van 14.00 tot 16.00 uur een bijeenkomst over het in leven houden van een bedreigd ras gehouden. Centraal staat de Wetterhoun. Het onderwerp wordt ingeleid door Jantina de Vries-Bellinga. Ze neemt haar Wetterhoun Uke mee.

Op de Stabij- en Wetterhoundag, voorafgaand aan de erkenning van het ras door de Raad van Beheer in 1942, waren 40 honden waarmee men wilde gaan fokken. Dat maakt al duidelijk dat de basis vrij smal was, een verklaring voor de problemen die nu spelen.

Om toenemende inteeltverschijnselen te verkleinen, werd tien jaar geleden besloten te gaan kruisen met een Labrador. Er werden 11 pups geboren.

Vervolgens werd gekruist met een Koningspoedel, een Airdale terrier en een Bardet.

Ondertussen zit het bloed van de gekruiste honden beneden de 12,5 % en kunnen de nakomelingen weer als volle Wetters worden beschouwd. Om de originele Wetterhoun te bewaren moet er ook voldoende met 100% Wetters gefokt worden.

Tijdens het eerste jaar waren de fokkers onzeker of ze hun pups wel kwijt konden. Men mocht geen mensen thuis ontvangen om naar ze te kijken. In het tweede jaar waren er ook nog maar weinig nestjes. Gelukkig herstelt het zich. De Nederlandse Vereniging voor Stabij- en Wetterhounen hoopt dat zich in de komende tijd weer wat meer nestjes aandienen.

PERIODIEKEN

In **De Zwartbles** een verslag van een bijeenkomst en een kijkdag bij de familie Hornstra in Sexbierum. Aanwezig ook enkele leden van de Zwartbles-fokkersgroep. Hoewel een *fusie* van beide stamboeken volgens voorzitter Arie Lob nog niet voor de hand ligt, vindt hij overleg, samenwerking en versterking van elkaars belangen (en dus de belangen van het zwartbleschaap) van essentieel belang.

Voorzitter Henk van de Weitgraven constateert in **De Fryske Hounen** dat de Friese hondenrassen eigenlijk ver van de natuur staan. Het zijn werkhonden, maar dan wel van de luxe soort. Veel van de leden wonen in steden en dorpen, daardoor zijn de honden vaak meer *huishond*. Hij vindt dat rekening moet worden gehouden met de natuurlijke eigenschappen van de honden: wees er actief mee!

In het clubblad van de **Friese Hoenderclub** (FHC) een uitgebreide reportage over het symposium dat in Vijversburg ter gelegenheid van het *100jarig bestaan* werd gevierd.

Voorzitter Harm Jan Brink vertelde hoe de club zich gedurende een eeuw ontwikkelde. Fokkers grepen indertijd in toen een Fries hoen niet veel meer was dan een Hollands hoen met een enkele kam. Er is veel veranderd. Toen kon bijvoorbeeld niet worden voorzien dat leden van de Hoenderclub vandaag met een digitale fotowedstrijd proberen op die veranderingen zich te krijgen. Er verschijnt in 2023 een boekje over 100 jaar FHC.

De Friese Hoenderclub 100 jaar

De periodiek **De Nederlandse Landgeit** bevat een verslag van de het *Flaeijelfeest* in Aldehoarne. Er was veel belangstelling voor een stand met drie mooie geiten en een prachtbok van de Fokkersklub Fryslân. Folders, pentekeningen, kaarten, puzzels werden vlot uitgedeeld. Met als klapper de werving van een nieuw lid.

In de **Fries-Hollandse KOEKRAANT** een verslag van deelname aan de door het Platform in Buitenpost georganiseerde *Dag van het Levend Erfgoed*. De Vereniging van het Fries-Hollands Rundvee en de Stichting Fries Roodbont waren er vertegenwoordigd met een kraam en met een roodbonte en zwartbonte koe. Het liep de hele dag door. Vooral kinderen wilden graag even met de dieren kennis maken.

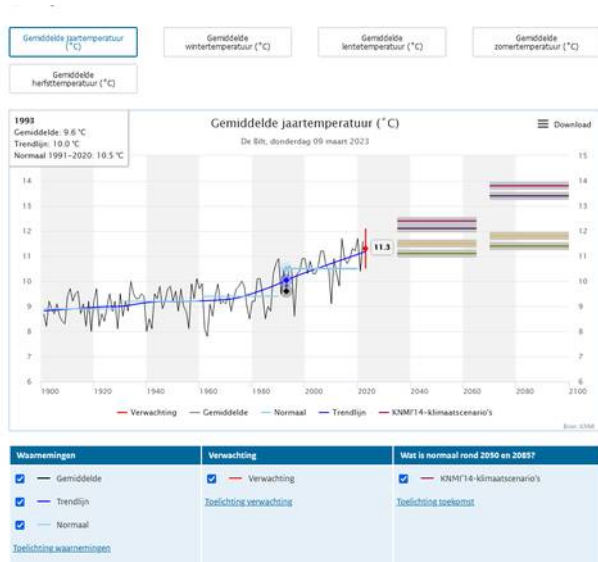

In de **Nieuwsbrief** van het Frysk Molkskieppestamboek een melding over een *dierpremie*. Na een succesvolle actie van onder andere de Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) kan aan houders van zeldzame runder-, schapen- en geitenrassen een premie van jaarlijks maximaal 200 euro worden toegekend. De dieren moeten dan door de Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) worden erkend.

Klimaatferoaring en de kânsen foar de Fryske rassen en gewassen

De gemiddelde temperatuur rint al jierren op. Dêr binne guon dy't dat net witte wolle, mar de sifers leagenje net.

Wy kinne it foaral sjen oan de gersgroei yn hjerst, winter en maaitiid. It gers groeit as de temperatuur deis om de 5 graden Celsius sit en dat giet de lêste jierren gemiddeld gewoan troch. Wêr't ik as skieppeboer sa'n fjirtich oant tritich jier lyn de skiep yn de winter altiten byfuorje moast, hoecht dat de lêste tsien oant fyftjin jier net mear. Wêr't jo wol om tinke moatte is dat de lammen genôch vitimine D krije. Dat kin troch sinneljocht en ek troch hea. As de jonge bisten yn de groei yn de winter net genôch sinneljocht krije en ek gjin hea, dan begjinne se stiif te rinnen omt sy lêst fan de bonken krije. Hea wolle sy net ha as dêr ek lekker grien gers is. In vitimine D spuit is dan in mooglkheid. Wy krigen eartiids levertraan as bern foar de vitimine D, salang as de R yn de moanne siet.

Mar dêr binne mear effekten fan de klimaatferoaring op it bioferskaat en ek op ús bisten. Sa kinne maachterwjmirms better oerlibje as it wat waarmer wurdt. Ek wurdt de syklus fan aai oant wjirm koarter en giet de besmetting langer troch omt de temperaturen heger binne. Us fee moat dus mear en earder resistent wurde tjsin wjirms en ek tsjin coccidiose. We sille hieltiten minder gebrûk meitsje kinne fan wjirmmiddels omt dy foar it miljeu net goed binne en de wjirms hieltiten mear resistent wurde tsjin dizze middels. Yn de fokprogramma's sil hjir oandacht foar wêze moatte. Datselde jild ek foar ús gewassen dy't ek hieltiten mear

syktedruk fan bakteriën, skimmels en firussen krije. Hjir moat by it telen fan de gewassen en ek by de wize fan siedzjen en plantsjen rekken mei hâlden wurde. Minder monokulturen (hieie fjilden fan itselde gewaaks), mar mear fariaasje yn soarten gewassen neist inoar. In foarbyld hjirfan is de strokenteelt, mar dat is wol folle bewurkeliker. It kin ek troch gebrûk te meitsjen fan natuerlike pleachbestriding troch ynsekten dy't yn blomrike rânen sitte en ite fan bygelyks de luzen op de blêden fan de gewassen. Yn houtwâllen en elsensinggels sitte in soad krûden en strûken dy't as medisyn foar it fee tsjinje kinne as dy dêr by komme kinne. Wy sjogge faak dat fee by de sleatten del sljocht op reid en krûden binne. Sy ha dat noadich as oanfoling op harren rantsoen en witte sels wol wat sy noadich ha. Dêrom is it sa wichtich dat de krûden en strûken dy't hjir altyd al foarkamen wer werom komme. Opt stuit rint dêr in projekt "de beamwâl as apoteek" om wer út te sykjen en út te finen hokfoar strûken en krûden hjir it bêste passe.

Yn de simmer wurde de temperaturen hieltiten heger en reitsje sa no en de fjirtich graden oan. As de luchtfochtichheid dan ek noch heech is kin it fee de warmte net mear kwyt en krije sy lêst fan hjittestress. Sy begjinne te hymjen en frette folle minder. Lammen groeien yn in waarme rite folle stadiger en de molkproduksje fan de kij sakket. As feehâlder moatte jo fanút de soarchplicht foar jo fee soargje foar skaad. Dat kin troch mear beammen te plantsjen. Dêrby moatte jo wol rekken hâlde mei de greidefûgels, want dy briede ynt iepen fjild mei genôch sicht op rôffûgels as dy dêr oankomme. Rôffûgels meitsje op harren beurt wer tankber gebrûk fan beammen as útsichttoer.

It soe goed wêze as wy mei ús âlde rassen en gewassen no al rekken hâlde mei de trochgeande klimaatferoaring. It foardiel is dat de produksje fan dy rassen en gewassen faak minder heech is as fan de moderne rassen en gewassen. Dêrtroch is de wjerstân fan de âlde rassen en gewassen faaks better. Dochs moat hjir foar de takomst mei de fokkerij en de kweek genôch oandacht foar wêze. Dat jild foar de wjerstân tsjin syktes en ek foar it ferneare kinne fan hegere temperaturen. As dat goed oanpakt wurdt, binne de âlde rassen en gewassen in hiel goed alternatyf foar de modernere rassen en gewassen.

In moaie opjefte dêr't it Platfoarm har tosken yn sette kin en dêr't ek wol jild foar los te krijen is.

*Albert van der Ploeg
Foarsitter Noardike Fryske Wâlden.*

BIJ DE KRUIDHOF KOMT EEN DEMOPLEK

Bij de Kruidhof in Buitenpost vind je sinds enige jaren al een demotuin met de Friese gewassen. Vorig jaar werd er als onderdeel van de door het Platform gekoesterde houtige gewassen een bramentuin gevestigd. Enkele Friese fruitbomen staan er al, ze worden nog aangevuld. Je kunt ze er ook kopen. Er is bij de Kruidhof geen plek voor de Friese dierrassen. Dit wordt opgevangen door er tijdens excursies een video te tonen en te bespreken. Er kunnen ook kookworkshops met Friese rassen en gewassen georganiseerd worden.

Bij een excursie hoort een gids. Bij de Kruidhof wordt onderzocht of er in hun bestand vrijwilligers zijn die dit onderdeel voor hun rekening willen nemen. Ze worden door het Platform op de hoogte gebracht van wat de moeite waard is om tijdens een excursie aan een publiek te vertellen. Bij de lezers van dit blad zijn mogelijk ook belangstellenden. Ze kunnen zich via info@werkverband-frieserassen.nl of via 0512 371509 melden.

TWEE PROJECTEN OP DE ROL

Er staan nog een tweetal door het Platform op gang te brengen projecten op de rol.

Bij Empatec tussen Berlikum en Wier wordt onderzocht of daar een *gardeniersproject*, zoals het eerder in die omgeving voorkwam, ingericht kan worden. Ook wordt onderzocht of er daar een demoproject kan ontstaan waardoor met excursies aandacht wordt besteed aan het Friese fruit, de Friese dierrassen en de houtige gewassen. Het Platform is naar het voorbeeld van de Arche-Höfe in Oostenrijk al lang op zoek naar het vestigen van een *Arkepleats*. In Loënga bij Sneek wordt onderzocht of dit daar mogelijk is. Ook hier zullen dan excursies worden gehouden waarbij belangstellenden over de Friese rassen en gewassen-in-levende-lijve geïnformeerd worden.

DIERRECHTEN

Filosofe Martha Nussbaum beweert in 'Gerechtigheid voor dieren' dat pas als dieren in de conflicten tussen mens en natuur echt rechtspersoon zijn, de mens het opbrengt werkelijk rekening te houden met hun belangen.

Eerdere wetten en afspraken hebben niet voorkomen dat zo'n 27 procent van de zoogdieren met uitsterven wordt bedreigd.

Nussbaum vindt dat er geen reden is dieren te ontzeggen wat wel voor mensen geldt: een volwaardig leven. De mens is volgens haar verantwoordelijk voor het welzijn van de dieren. Zij wijst de joodschristelijke traditie af die mensen als de meest superieure dieren ziet.

SE TOCHTEN GELYK

In dominy hie in grutte tún by syn pastorije. Hy liet dy fan in fêst man bearbeidzje en bebouwe. Dy man hie wol ferstân fan túntsjen en dominy bearde fan hy ek. De arbeider mocht

neat yn de tún berêde, of hy moast it earst mei dominy oerlizze. As de man sei: "No hie'k tocht, om dat en dat sa te ûnderlizzen", dan soe dominy altyd sizze: "Zo

had ik dat ook gedacht". Op 't lêst tocht de man, ik sil him ris op 'e proef sette. "Dat plakje dêr efter yn 'e tún dêr woe ik mar grutte beane yn sette". "Zo had ik ook gedacht", sei dominy. "Mar no binne dy beame sa hurd as glês, dêrom hie'k tocht dominy, dat ik se earst mar efkes siede soe, dan komme se folle gauwer op". "Zo had ik het ook gedacht", sei dominy.

Ut: Fryske folksferhalen, samle troch Ype Poortinga

VERKENNING LEVERT INTERESSANTE RESULTATEN

Toen ambtenaren in het Provinciehuis kennis namen van de op pagina 1 genoemde projectvoorstel, kwamen ze op de gedachte bij afdelingen in het Provinciehuis een verkenning uit te voeren. Wat waren aangrijpingspunten voor het provinciaal bestuur om beleidsafdelingen bij het toepassen van de Friese rassen en gewassen te betrekken? Voor het Platformbestuur was het aanleiding om bij diverse provinciale organisaties buiten het provinciaal apparaat ook bij een verkenning uit te voeren. Nu al vast enkele resultaten:

Door **Henk Heida**, voorzitter van de Vereniging voor Landbouwhistorie (AFRON), werd tijdens zo'n gesprek sterk benadrukt dat er veel meer zou kunnen worden samengewerkt tussen organisaties zoals AFRON, die zorg dragen voor het niet-levend Fries erfgoed en het Platform dat het Fries levend erfgoed behartigt. Gezamenlijk zetten ze zich immers in voor het *Fries agrarisch erfgoed*. AFRON heeft ook leden met belangstelling voor het levend erfgoed. Misschien is het mogelijk dat de organisaties die zich inzetten voor het Fries agrarisch erfgoed samen één koepel vormen.

Dictus Hoeksma, voorzitter van de agrarische natuurvereniging VANLA, liet weten dat het project 'Boomwallen ala medicijn' dat in een vorige OER beschreven werd, onlangs verbreed is tot het project 'Boeren met boomwallen'. Sinds enige tijd krijgen de in de boomwallen voorkomende houtige gewassen ook aandacht van het Platform. Tijdens het gesprek werd duidelijk dat het Platform zich beter kan richten op boomwallen in het algemeen, die maken ook deel uit van het levend agrarisch erfgoed.

Uiteraard werd ook verkend hoe de Friese rassen en gewassen horeca meer voor de *horeca* kunnen betekenen. **Pat Zijlstra** uit Eastermar leverde een indrukwekkende lijst van door hem gedane toepassingen. Om enkele te noemen: Bonenschotel met de Friese Woudboon, Rode Krobbe, Kollumer Zoete Grauwe Erwt, Janumer en Kollumer Pronkboon en Gritney. Kroketten, bitterballen en vegaburgers, gebruik makend van de tuinboon

Adrie. Jam, compôte, ijs en likeur van wichters (de tút fan Eastermar).

De tút fan Eastermar

Bij de Friese Milieufederatie werd een gesprek gevoerd met **Hans van der Werf**, directeur van die organisatie.

De Friese rassen en gewassen kunnen met veel door de Federatie begonnen projecten in verband worden gebracht. Dit geldt met name voor de *houtige gewassen*.

Van der Werf noemde een bij de Dairy Campus ingesteld noordelijk onderzoek naar boslandbouw. Hij vermeldde ook de bos- en bomenstrategie. Er is meer, zoals het *biodiversiteitsherstel* waar de Federatie veel aandacht aan besteed. De natuur die door de mens is toegepast resulteert in de zogenoemde agrobiodiversiteit. Onderzocht zou kunnen worden wat deze kan bijdragen aan de zo noodzakelijke toename van de natuurlijke verscheidenheid.

VRIJWILLIGERS HOUDEN UNIEKE COLLECTIE LANDBOUWGEWASSEN IN STAND

In 2005 werd bij It Griene Nêst (IGN) in Sumar voor het eerst een collectie van Friese en met Fryslân verwante landbouwgewassen in stand gehouden. Ondertussen is deze uitgroeid tot zo'n 120 variëteiten.

De instandhouding werd over de gehele provincie gespreid.

Sommige telers vielen in de loop der jaren af, de meesten bleven er als vrijwilliger bij betrokken. Er kwamen ook nieuwe bij. Ze werden door leden van het Platformbestuur en Ir. Jan Velema begeleid. In 2022 werd hun vrijwillige bijdrage in een brochure zichtbaar gemaakt.

Alie Kloosterman houdt de Janumer Pronkboon in stand.

Wilt u ook meewerken aan het instandhouden van een of meer van de Friese landbouwgewassen, meldt u dan via info@werkverband-frieserassen.nl

EEN RODE LIJST

Bij de voorbereiding van de ruimtelijke visie DE ROMTE DIELE in het Provinciehuis werd door het Platform ingebracht dat er behalve de in de stukken vermelde flora en fauna van Fries belang, ook gedomesticeerde dieren en planten van Fries belang zijn: dieren, planten en bomen die tot het levend Fries erfgoed zijn gaan behoren. Er werd in de stukken wel rekening gehouden met de bescherming van een rode lijst van Friese planten, de door het Platform in bescherming genomen agrobiodiversiteit bleef buiten beschouwing. Toch zou je, zo schreef het Platform, een rode lijst kunnen maken met daarop bijvoorbeeld het Friese Melkschaap, de Berlikumer koolrapen, de Friese algemeen erkende fruitrassen en de houtige gewassen. In de uiteindelijke tekst van DE ROMTE DIELE wordt alleen opgemerkt dat het Platform Friese Rassen en Gewassen over een lijst van levend erfgoed beschikt waarvan het denkt dat er in het ruimtelijk beleid rekening mee kan worden gehouden. Provinciale maatregelen blijven tot nu toe uit.

DUBBELDOEL NATUURLIJK

Er is steeds meer aandacht voor kringlooplandbouw en natuurinclusieve veehouderij. De verwachting is dat een groot deel van de Nederlandse rundveehouderij in de toekomst extensiever gaat boeren.

Maatschappelijke eisen die worden gesteld zijn milieukwesties als het matigen van de klimaatverandering, het behoud van biodiversiteit, het omlaag brengen van de totale milieubelasting en het in acht nemen van het dierenwelzijn. Tegelijkertijd moet de boer zijn brood verdienen.

Het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN) stelde onder de benaming *Dubbeldoel Natuurlijk* een onderzoek in naar de vraag welke fokdoelen en runderrassen passen bij de ontwikkeling naar een natuurinclusieve kringlooplandbouw. Hierbij richt men zich op de dubbeldoelrassen waartoe ook de Friese Roodbonten en Hollands-Friese Zwartbonte behoren. Dubbeldoelkoeien zijn geschikt voor de vlees- en de melkproductie.

In de eerste fase van het onderzoek wordt gekeken naar in Nederland op welk type bedrijven die rassen voorkomen.

In de tweede fase wordt dieper ingegaan op de onderliggende verbanden tussen kenmerken en prestaties van de koeien (bijvoorbeeld productie en gezondheid).

Tijdens discussie- en studiedagen wordt met veehouders gesproken over fokdoelen in het licht van de ontwikkeling naar natuurinclusieve kringlooplandbouw.

Voor het project is een website ingericht; www.dubbeldoelnatuurlijk.nl

WAT IS ZAADVAST

'Zijn jullie rassen zaadvast', vroeg iemand aan het Werkverband Friese Rassen.

De over de provincie verspreide vrijwilligers die de Friese landbouwgewassen elk jaar weer in stand houden (zie de vorige pagina) zorgen inderdaad voor *zaadvaste rassen* die de eigenschappen van hun ouders hebben. Die liggen dan vast in zo'n ras. Ze zijn niet, zoals hybride rassen met veredelingsmethoden als CRISPER/Cas naar gewenste eigenschappen veranderd. Bij hybride rassen wordt inteelt toegepast waarmee je uniforme ouderlijnen maakt, waarna je om een uniform ras te maken op zoek gaat naar de juiste combinatie van moeder- en vaderlijnen.

Een nadeel hiervan is dat boeren bij het gebruik van niet zaadvaste rassen met het winnen van zaad niet verder kunnen. Ze zijn daardoor afhankelijk van over patenten beschikkende grote internationale zadenleveranciers. Ze moeten ieder jaar opnieuw zaadgoed kopen. Zaadvaste vruchten bevatten bovendien elementen die bij hybride rassen ontbreken, daardoor hebben ze meer smaak.

Geschat wordt dat landbouwers van minder dan 1% tot maximaal 5% zaadvaste rassen gebruiken. Ons voedsel is in hoge mate uniform, veel groentezaden zijn niet vrij beschikbaar om daarmee andere nieuwe rassen te ontwikkelen. Dit zorgt voor verlies van biodiversiteit en het niet langer gebruiken van oude technieken en ambachten.

Port Betaald

ABONNEMENTSGELD

Als u dit nog niet gedaan hebt, verzoeken wij u vriendelijk het abonnementsgeld voor vier nummers van OER in 2023 over te maken op NL 16 TRIO 0197 646 174 t.n.v. Werkverband Friese Rassen. Vermeld bij overschrijving uw mailadres, of bij toezending over de post, uw naam en postadres.

Dat wij de lezers die OER over de mail ontvangen ook een bijdrage vragen, is omdat de kosten van het lay-outen van OER over de lezers op papier en over de mail verdeeld worden. Lezers die instandhouders of ruilabonnees zijn, hoeven geen abonnementsgeld over te maken.

Retouradres: Heerenweg 26 9262 SG Sumar

Platform Friese Rassen en Gewassen

www.friesehoenderclub.nl

www.nzs.nl

www.zeldzamerassen.nl
zwartbles-fokkersgroep

www.roodbontfriesvee.nl

www.melkschapen.nl

www.fruitynfryslan.nl

www.bagghelhof.nl

www.szh.nl

www.vriendenvanhetoudefruit.nl

www.werkverband-frieserassen.nl

www.frieshollands.nl

www.herbariumfriscum.nl

www.dekruidhof.nl

www.nvsw.nl

www.landgeit.nl